

Куниця Г.В.

викладач,

*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА НАВЧАЛЬНІ ПЕРЕВАГИ ЗАТОЧУВАННЯ ОЛІВЦЯ НОЖЕМ У ХУДОЖНІЙ ПРАКТИЦІ

Одним із головних інструментів художника, незалежно від напрямку мистецької діяльності, є графітовий олівець. Саме ним починається вивчення рисунка, побудови форми, світлотіні, простору та композиції. У системі художньої освіти особлива увага приділяється не лише техніці виконання штрихів чи передачі об'єму, але й правильній підготовці інструментів. Практика заточування олівця канцелярським ножом є фундаментальним прийомом, який часто недооцінюють початківці.

Для більшості студентів різниця між заточуванням стругачкою та канцелярським ножом здається несуттєвою, однак саме спосіб заточування визначає характер лінії, якість штриха та можливості художньої мови. Актуальність теми зумовлена тенденцією до спрощення художніх процесів у сучасній освітній практиці, що призводить до втрати базових навичок, традиційних для академічної школи.

У сучасній практиці існує два основні методи заточування олівця: використання канцелярської стругачки та заточування ножом (інколи із подальшим формуванням кінчика на наждачному папері). Стругачка дозволяє швидко отримати конусну форму й не потребує спеціальних навичок, проте така заточка є короткою, нестійкою та придатною радше для письма, ніж для професійного рисунка. Метод заточування ножом вимагає концентрації й уважності: деревину знімають тонкими шарами, оголюючи довгий графітовий стрижень (0,5–3 см), що дозволяє контролювати форму грифеля та створювати інструмент із широким потенціалом.

Форма грифеля є ключовим чинником, що визначає характер лінійної та тональної мови рисунку. Стругачка формує короткий

конусний кінчик, який швидко втрачає гостроту, легко ламається й дозволяє виконувати переважно один тип лінії – коротку та одноманітну. Така механічна однаковість обмежує виражальні засоби. Натомість заточування ножем дає змогу сформуванню довгу керовану робочу поверхню грифеля, що забезпечує широкий спектр художніх рішень: роботу кінчиком і площиною стрижня, плавні тональні переходи, моделювання форми, делікатні напівтіні та широкі фактурні штрихи [2, с. 188]. Художник може одним інструментом створювати і тонкі лінії, і широкі мазки, змінюючи лише кут нахилу олівця. Крім цього, робота ножем розвиває чутливість руки та розуміння матеріалу [1, с. 263].

Таким чином, вибір між стругачкою та ножем визначає рівень технічної свободи митця. Довгий грифель, сформований ножем, забезпечує виразність, гнучкість і художню індивідуальність, тоді як коротка конічна точка від стругачки значно обмежує можливості рисунка. Тому опановування технікою заточування ножем є необхідним елементом академічної підготовки. Короткий грифель після стругачки працює фактично лише як «ручка», що позбавляє художника можливості варіювати техніку.

Формування професійної художньої культури нерозривно пов'язане з технікою роботи з інструментом: академічний рисунок включає культуру праці. Заточування олівця ножем розвиває дисципліну, обережність, уважність, повагу до процесу та відповідальність за інструмент – ті «невидимі» навички, що формують художника як професіонала [3, с. 389]. Студенти, які працюють ножем, мають чистіший та впевненіший штрих.

Правильно заточений олівець покращує освітній процес: забезпечує точнішу побудову, чистішу роботу зі світлотінню, зменшує кількість помилок, дозволяє довше працювати без повторного заточування та підвищує загальний рівень студентських робіт.

Під час заточування ножем важливо дотримуватися правильної позиції та техніки: олівець тримають у неосновній руці приблизно за 1,5 см. від кінчика, ніж тримається – у провідній руці, виконуючи рухи лише від себе. Деревину зрізають плавними рухами вниз під невеликим кутом, грифель сточують обертаючи олівець у пальцях. Такий процес формує чутливість руки й точний контроль інструмента.

Таблиця 1

**Технічні та педагогічні відмінності
між заточуванням олівця ножем і стругачкою**

Критерій	Заточування олівця ножем	Заточування олівця стругачкою
Довжина робочої частини грифеля	Довга оголена частина (0,5–30 мм), придатна для різних типів штриха	Короткий конічний грифель, обмежений конструкцією стругачки
Контроль штриха	Високий рівень контролю, можливість варіювання товщини та характеру лінії	Обмежений контроль, переважно однаковий тип лінії
Варіативність лінійної та тональної мови	Значна варіативність: від тонких ліній до широких тональних переходів	Мінімальна варіативність, акцент на тонку, одноманітну лінію
Можливість роботи площиною грифеля	Дозволяє створювати м'які тональні заливки, тіні та фактурні переходи	Використовується лише кінчик грифеля
Стійкість грифеля у роботі	Вища стійкість завдяки природному нахилу та відсутності надмірного загострення	Нижча, частіше ламається, особливо в м'яких олівцях
Формування розуміння матеріалу	Сприяє розвитку моторики, чутливості руки та розуміння структури грифеля	Відсутнє; процес механізований і не вимагає участі художника
Рівень професійності	Відповідає академічним стандартам художньої освіти	Побутовий рівень, не застосовується в академічній практиці

Джерело: розроблено автором

Цей метод забезпечує кращу якість лінії та штриха, формує відчуття матеріалу, культуру роботи та технічну грамотність.

Стругачка зручна у побуті, однак не відповідає вимогам академічного рисунка й не розкриває повний художній потенціал інструмента. Тому навчання майбутніх митців має включати техніку заточування ножем як базову, обов'язкову та фундаментальну складову художньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Попова І. Сучасні тенденції скетчингу в дизайні предметно-просторового середовища. 2021. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/18162/1/APSD2021_V2_P262-265.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
2. Солопов В. Скетчінг як процес створення об'єктів дизайну через просторове мислення. 2024. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/28128/1/APSD_2024_V1_P186-188.pdf (дата звернення: 27.11.2025).
3. Титенко О. Формування фахових навичок майбутніх художників та дизайнерів у вищих навчальних закладах України. 2023. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24801/1/APSD_2023_V2_P388-391.pdf (дата звернення: 27.11.2025).